

Primljeno: 20. prosinca 2001.

Prevenција rizika u kontekstu 'nove moralne klime politike'¹

Sažetak

U okviru koncepta 'refleksivne modernizacije' Anthony-a Giddensa, u članku se raspravlja o utjecaju znanstvenih spoznaja i društvenopolitičkog konteksta na dizajniranje i implementaciju programa prevencije rizika. Kroz identifikaciju slabih točaka prevencijskih aktivnosti argumentira se teza o nedostatnom korištenju spoznaja i potencijala psihologije i sociologije u Hrvatskoj. Kako je u fokusu rada prevencija hiv/aids-a, članak sadrži prikaz zaključaka metaanalize publikacija o hiv/aids-u socijalnih psihologa Fisher & Fisher. Prihvaćajući zaključke metaanalize autorica zastupa stajalište kako su teorijski utemeljena istraživanja nužna podloga i najbolje vodstvo učinkovite hiv/aids prevencije.

Ključne riječi: *aids, 'društvo rizika', empirijska istraživanja, hiv/aids-rizično ponašanje, 'nova moralna klima' politike, prevencija hiv/aids-a, prevencijski programi, teorijski utemeljena istraživanja*

---

¹Članak je dio diplomskog rada *Prevenција hiv/aids-a: Testiranje teorije razložne akcije*. Budući da diplomski rad obuhvaća empirijsko istraživanje na dvije metodološke razine - deskriptijsko istraživanje, i istraživanje utemeljeno na teoriji razložne akcije - rad je prerađen i oblikovan u tri cjeline: (1) *Prevenција rizika u kontekstu 'nove moralne klime' politike*; (2) *Ljubav i seks u 'društvu rizika' - rezultati deskriptijskog dijela istraživanja*; (3) *Teorija razložne akcije - rezultati teorijski utemeljenog istraživanja*.

I. UVOD

1.1 Daimoniza ramenaz

Možemo li samozadovoljno odahnuti kad čujemo da se zemlja u kojoj živimo, prema službenim statistikama³ i izvješćima Epidemiološkog odjela Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, smatra hiv-nisko-rizičnom?⁴ I da, i ne. Sve ovisi o rakursu. Ukoliko usporedimo registriran kumulativan broj osoba oboljelih od hiv/aids-a u Hrvatskoj sa podacima država Afričkog kontinenta, ili, prostorno bližih, država poput Jugoslavije i Rumunjske, mogli bismo biti zadovoljni. No, sva bezbrižnost nestaje ako promijenimo perspektivu i usredotočimo se na neprocjenjivost svakog ljudskog života, te na bitnu značajku virusa hiv - esponencijalno širenje. Tome valja dodati da je još 1997. Svjetska zdravstvena organizacija procijenila kako se broj hiv-pozitivnih osoba u Hrvatskoj kreće oko pet stotina. Uz eksponencijalno širenje virusa i vremenski raspon od pet godina teško je biti optimist.

Smatram kako je u kreiranju prijedloga za rješavanje društvenih problema općenito, a osobito hiv/aids problematike, u Hrvatskoj nedovoljno angažiran veliki potencijal znanstvenih disciplina poput psihologije, sociologije i socijalne psihologije. O marginalnosti uloge ovih znanosti svjedoči i (nevelik) broj problemski orijentiranih znanstvenih istraživanja. Želimo li uistinu prevenirati rizično ponašanje i/ili potaknuti usvajanje odgovornijeg odnosa spram vlastitog zdravlja i života te života drugih, doprinos je ovih znanosti nezamjenjiv. Bez temeljite pripreme koja uključuje empirijska istraživanja problema, programi prevencije i postulirana dobra namjera meritornih institucija pretvaraju se u gubitak vremena i novca, a u slučaju aids-a i života.

1.2 Živimo li u društvu rizika?

Britanski sociolog Anthony Giddens na ovo pitanje odgovara potvrdno. No, njegovo se poimanje *društva rizika* znatno razlikuje od kolokvijalnih i/ili katastrofičnih razumijevanja te sintagme, a dobrim dijelom i od dosadašnjih problematiziranja pojma *rizik* unutar društvenih znanosti. Kad suvremeno društvo naziva *društvom rizika* Giddens mu ne suprotstavlja neka postulirana "stara dobra vremena" niti govori o ugrozama i hazardima svojstvenim

¹Članak je dio diplomskog rada *Prevenција hiv/aids-a: Testiranje teorije razložne akcije*. Budući da diplomski rad obuhvaća empirijsko istraživanje na dvije metodološke razine - deskriptijsko istraživanje, i istraživanje utemeljeno na teoriji razložne akcije - rad je prerađen i oblikovan u tri cjeline: (1) *Prevenција rizika u kontekstu 'nove moralne klime' politike*; (2) *Ljubav i seks u 'društvu rizika' - rezultati deskriptijskog dijela istraživanja*; (3) *Teorija razložne akcije - rezultati teorijski utemeljenog istraživanja*.

²Razotkrivanje osobe koje se neminovno očituje u djelovanju (činu i govoru) nadilazi svijest o sebi i vještinu upravljanja dojmom. "... više je nego vjerojatno da 'tko', koje se tako jasno i nepogrešivo pokazuje drugima, ostaje za samu osobu skriveno, poput daimona u grčkoj religiji koji kroz čitav život prati svakog čovjeka, uvijek motreći straga, preko njegova ramena, vidljiv tako samo onima koje osoba susreće." (Hannah Arendt, 1991:146)

³Prema podacima Registra HIV/AIDS oboljelih u Hrvatskoj (Služba za epidemiologiju Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo) od 15. ožujka 2001., u našoj je zemlji od 1985. godine do 2000. godine registrirano ukupno 306 HIV pozitivnih osoba i AIDS bolesnika (www.huhiv.hr). Podatak koji uključuje i 2001. godinu (za sada neslužben) iznio je dr. Josip Begovac - voditelj Referentnog centra za AIDS, Ministarstva zdravstva RH pri Klinici za infektivne bolesti u Zagrebu - prilikom gostovanja u HTV emisiji *Latinica* (04. veljače 2002.): kumulativna brojka hiv/aids oboljelih u Hrvatskoj je "oko 330", a "trenutno liječimo 120 osoba".

⁴Promatrano na vremenskom kontinuumu, u Hrvatskoj je hiv-incidencija (godišnji broj novo-inficiranih) u porastu. Uz isključenje 2001. godine, za koju službeni podatci još nisu objavljeni, u dvijetisućitoj godini je zabilježen dosad najveći broj novo oboljelih - 34 osobe, što u vremenskom rasponu od 16 godina čini 11.1% kumulativnog broja.

⁵Prema Giddensu, podrijetlo pojma se seže u rani moderni period. *Rizik* je marker koji označava promjenu

suvremenosti već pojam *rizik*⁵ rabi kako bi ocrtao svijet što ga je kreirala globalizacija znanstvenih inovacija. Prema Giddensu, *društvo rizika* je rezultat dvaju fundamentalnih transformacija koje su povezane s rastućim utjecajem znanosti i tehnologije, premda nisu u potpunosti determinirane njima. Prva je transformacija *kraj prirode* - što ne podrazumijeva da prirodni okoliš nestaje, već označava svijet u kojemu postoji svega nekoliko (ako uopće) aspekata fizičkog svijeta netaknutog ljudskom intervencijom.

Teško da danas ijedan aspekt onoga što se podrazumijevalo pod priroda izmiče utjecaju ljudske tehnološke i socijalne inventivnosti. Od proizvodnje govedine do reprodukcije ljudi, od prirodnih resursa do "eksperimentalne" ovce (...) ljudska bića žive u okolišu svoje vlastite kreacije: okoliši nisu više jednostavno ograničavajući limiti onomu što možemo činiti već su pod rastućim utjecajem upravo onoga što činimo. Dok su se predmoderna društva suočavala s prijetnjama prirodnih rizika, moderna se društva moraju nositi s proizvedenim rizicima (manufactured risks⁶) - rizicima osobnom i planetarnom životu koji proizlaze iz načina na koji danas živimo (Martin O'Brien u Giddens & Pierson, 1997:17-18).

Druga transformacija je *kraj tradicije* (Giddens & Pierson, 1997:129). Niti ovdje nije riječ o nestanku tradicije, već prije o supostojanju brojnih tradicija koje se isprepleću, dok je, istovremeno, njihov utjecaj na organizaciju svakodnevnice u stalnom slabljenju. Naše je doba epoha *refleksivne modernizacije* čija je određujuća karakteristika visok stupanj *društvene refleksivnosti*, smatra Giddens. Pod ovim pojmom autor podrazumijeva društvo u kome su uvjeti življenja u sve većoj mjeri rezultat našeg vlastitog djelovanja dok je, istodobno, naše djelovanje sve više orijentirano prema traženju uspješnih odgovora na prilike i rizike koje smo sami kreirali (Giddens & Pierson; 1997:115).

Zanimljiv smjer razmišljanja koji je (kontroverzni i po kreiranju nadahnutih pojmova poznati) Giddens ocrtao valjalo bi ipak propitati u okvirima *teorija moći* te razlikovati dimenziju proizvođenja globalnih rizika, društvenih aktivnosti vezanih uz upravljanje rizicima, i dimenziju individualnih šansi za uspješno sučeljavanje s njima. Premda svjestan dominantne uloge politike, Giddens u objašnjavanju nastanka i funkcioniranja *društva rizika* nedovoljno razrađuje ovu treću specifičnost suvremenih društava - *ekstenziju politike*. U dobu *refleksivne modernizacije* upravo se tu nalazi ishodište kreiranja neopipljivih barijera, ali i golem potencijal pospješivanja prilagodbe individua. Velik se dio političkih odluka odnosi na suočavanje s rizicima koji izvorno ne pripadaju sferi politike, ali se moraju rješavati političkim putem. Obilježja i funkcioniranje suvremene politike Giddens je opisao u članku *The Politics of Risk Society*⁷ gdje iznosi mišljenje da je suvremena politika uronjena u *novu moralnu klimu*. Novina

---

orijentacije: od prošlosti ka otvorenoj budućnosti. Sama se ideja o riziku, čini se, prvotno pojavila u dva konteksta: otkrivanje dotad nepoznatih dijelova svijeta i aktivnosti ranog merkantilnog kapitalizma. U obadva se slučaja radilo o potpuno novim područjima koja je valjalo istražiti. Međutim *rizik* valja razumijevati odvojeno od *hazarda* ili *opasnosti*. Rizik se odnosi na procjenjivanje i aktivno odnošenje spram budućih hazarda, a njegova je prisutnost i vidljivost tim veća što je neko društvo više okrenuto budućnosti i njezinom aktivnom oblikovanju. Paralelno s usponom modernosti, koncept se rizika generalizirao. Njemu nasuprot razvili su se koncepti osiguranja i sigurnosti. U podlozi kulture u kojoj mi živimo - *kulture rizika* - stoji radikalizacija i generalizacija modernosti. Brojnost promjena navodi nas, i prisiljava, da sve više razmišljamo u okvirima rizika. Naime, što je češće donošenje aktivnih odluka o budućim događajima tim je razmišljanje u terminima rizika izraženije, bili ljudi toga svjesni ili ne (Giddens & Pierson, 1997:101-103).

⁶ Za razliku od prirodnih rizika (potresa, poplava, loše žetve i sl.) Giddens rizike suvremenog društva naziva *manufactured risks*, ističući time da su oni posljedica ljudskog djelovanja (ne samo intervencije u prirodu, tehničkih inovacija i intenzifikacije tehnoloških promjena već, uvelike, i socijalnih inovacija) (Giddens & Pierson, 1997:210).

⁷ Članak je originalno objavljen pod naslovom *Risk Society: the Context of British Politics* u Jane Franklin, (1997) ur. *The Politics of Risk Society*.

se ove moralne klime očituje kroz stalno balansiranje politike između optužbi da se bavi zastrašivanjem javnosti s jedne strane, i optužbi da prikriva probleme s druge strane. U trenutku kada netko - osoba iz državne uprave, znanstveni ekspert ili laik - određeni rizik drži ozbiljnim aktualna se politička vlast, smatra Giddens, nalazi pred dilemom: treba li to objaviti širokoj javnosti? Kad se procijeni da određenu informaciju valja učiniti dostupnom, da treba 'zazvoniti na uzbunu' jer ljudi moraju pojmiti da je rizik stvaran, a ispadne (nakon što je javnost alarmirana) kako je rizik zapravo minimalan, donosioci će odluke biti optuženi za zastrašivanje. S druge pak strane, kad se dogodi da autoriteti donesu odluku kako nikakva intervencija nije potrebna jer određeni rizik nije osobito velik,⁸ a pokaže se suprotno, slijedi optužba za prikrivanje problema (Giddens & Pierson, 1997:211-212).

Premda je Anthony Giddens jedan od najistaknutijih suvremenih sociologa, ovakav se pristup uloži i funkcioniranju političkog područja doima kao proizvoljno uopćavanje te više nalikuje apologeti političkih praksa negoli znanstvenom razmatranju problema. Giddensov koncept *nove moralne klime* u koju je politika *društva rizika* uronjena, prihvatljiv je samo djelomično i to poglavito kao ideja koju bi valjalo pretvoriti u hipotezu primjerenu empirijskoj provjeri.⁹ Kao što je i u navedenom članku vidljivo, brojnim se primjerima može potkrijepiti pogrešna politička procjena¹⁰ koja onda rezultira optužbom za prikrivanje. Međutim, optužbe za zastrašivanje Giddens ne potkrepljuje primjerima već umjesto toga govori o paradoksalnoj situaciji u kojoj uzbunjivanje javnosti može biti nužno za uspješno svladavanje rizika, a onda, kad se zbog efikasne društvene akcije rizik smanji, ostaje samo optužba za *zastrašivanje*. Nespretnim izborom, autor ovaj paradoks ilustrira na primjeru aids-a.

Pretpostavimo da vlasti i eksperti poduzmu veliku javnu akciju suzbijanja rizika povezanih sa nezaštićenim seksualnim ponašanjem (unsafe sex). Zatim, pretpostavimo da mnoge osobe doista promijene seksualno ponašanje i da se aids ne raširi ni približno onako kako je originalno prognozirano. Reakcija bi vjerojatno bila: zašto ste nas toliko plašili? (Giddens & Pierson, 1997:212).

⁸ Jedan je od brojnih takvih primjera inicijalna reakcija Vlade Velike Britanije na *spongiformnu encefalopatiju* (BSE). Informacija prosljeđena javnosti glasila je da znanstvenici potvrđuju kako je rizik obolijevanja od bolesti povezanih s virusom "kraljevog ludila" neznatan.

⁹ Primjerice, valjalo bi političke odluke promatrati i analizirati s obzirom na kategorije rizika (ekološki, zdravstveni, gospodarski...) i područje očekivanja najintenzivnijih negativnih posljedica. U tom bi okviru trebalo ocrtati dominantne obrasce protoka informacija, način i razinu obrade informacija te karakteristike procesa donošenja odluke. Za pretpostaviti je da bi se pokazale određene pravilnosti s obzirom na "zastrašivanje", odnosno "prikrivanje" koje slijede kategorizaciju rizika. Isto je tako vjerojatno da brzina reagiranja na rizik te spremnost na ulaganje resursa u prevenciju uvelike ovise o motivu koji pokreće reakciju donosioca odluka (opća dobrobit, profit, borba za i/ili očuvanje pozicije vlasti...).

¹⁰ Čini se kako češće nije riječ o pogrešnoj procjeni, već o pogrešnim motivima, tj. o partikularnim interesima koji uspješno potiskuju opću dobrobit. Političke procjene i demokratsko uređenje države - promatrano kao sustav institucija, još su uvijek obilježeni istim problemima koje je Robert Michels sustavno izložio i analizirao u knjizi *Sociologija partija u suvremenoj demokraciji - Istraživanja o oligarhijskim tendencijama u životu skupina*. U djelu objavljenom početkom dvadesetog stoljeća autor konstatira kako "demokracija kao pokret i misaoni svijet" ne nailazi na smetnje i brane samo "pred sobom, nego u sebi" (Michels, 1990:V). Problematične karakteristike suvremenih demokracija Michels ilustrira brojnim konkretnim primjerima i analizira ih kroz kompleks tendencija koje sprječavaju ozbiljenje demokracije: bit ljudske prirode, bit političke borbe, i bit organizacije. Premda nas razdvaja cijelo stoljeće, Michelsovi su zaključci jednako aktualni. Danas su *problemi demokracije* sve primjetniji što, prema mom osobnom mišljenju, proizlazi iz porasta opće obrazovanosti populacije i napretka, da parafraziram M. Webera, *procesa rasčaravanja politike*.*

* Rasčaravanje, tj. demistifikaciju svijeta (*die Entzauberung der Welt*) Max Weber smatra jednim od najznačajnijih aspekata šireg procesa racionalizacije (Weber, M (1998) *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*).

Kad je riječ o aids-u - jednom od najvećih zdravstvenih rizika današnjice, Giddensov je koncept *zastašivanja* potpuno neprimjeren. Smatram kako je vjerojatnost da bi aktualna politička vlast neke zemlje bila izložena optužbama za zastrašivanje izrazito mala, osobito kad bi se autoriteti zalagali za disperziju točnih i potpunih informacija te za što širi spektar aids-prevencijskih aktivnosti. Suprotno tome, podcjenjivanje se rizika i inertnost mjerodavnih političkih, javnih i civilnih institucija¹¹ bez dileme može nazvati prikrivanjem problema.

Ignoriranje hiv/aids rizika na individualnoj razini predstavlja najveći grijeh što ga osoba prema sebi i prema drugima može počinuti. On kategoriji 'smrtnih grijeha' pripada doslovno. No, na društvenoj razini ignorancija prestaje biti tek grijehom (ma kako težak on bio) te se zbog ozbiljnosti i opsega posljedica može smatrati uzrokom jedne od najvećih katastrofa u povijesti *refleksivne modernizacije*. Najnoviji podatci¹² donose bilancu aids epidemije zaključno s prosincem 2000.:¹³

- ukupan broj umrlih osoba od početka epidemije: 21.8 milijuna
- broj umrlih od AIDS-a u 2000. godini: 3 milijuna
- ukupan broj osoba koje trenutno žive s HIV/AIDS-om:¹⁴ 36.1 milijun
- broj osoba registriranih kao novo-inficirani HIV-om u 2000.: 5.3 milijuna

II. AIDS

Premda je hiv/aids, u punini smisla, globalan fenomen tj. u svojoj biti neosjetljiv na geografske, nacionalne, kulturološke ili socijalne granice ipak se mogu ustanoviti jasna raslojavanja određena ekonomsko-političkom pozicijom. Raslojavanje se, najgrublje rečeno, odvija po uobičajenim obrascima segmentacije: bogati - siromašni; razvijeni - nerazvijeni; etablirani - marginalizirani. Tako se tijekom godina suočavanja s hiv/aids-om u ekonomski bogatijim, naprednijim i razvijenijim zemljama uspjelo stopu incidencije stabilizirati pa čak i smanjiti¹⁵ dok se na drugom kraju kontinuuma¹⁶ tek očekuje eksplozija žrtava sinergijskog

¹¹ Toj kategoriji pripada i nedostatak financijskih sredstava za znanstvena istraživanja hiv-rizičnog ponašanja, kao i onemogućavanje određenih preventivnih strategija poput edukacije o seksualnosti u školama ili javno promoviranje uporabe prezervativa.

¹² www.thebody.com/un aids/update/summary.html

¹³ Procjene su bazirane na informacijama dostupnim UNAIDS-u i Svjetske zdravstvene organizacije u datom trenutku. I ovi su podatci, dakle, provizorni.

¹⁴ Od toga 70% odraslih osoba i 80% djece živi u Africi. Jednako tako Afrika bilježi najveći broj osoba preminulih zbog aids-a: tri četvrtine od ukupnog broja umrlih od početka epidemije (www.thebody.com/un aids/update/cope.html#education).

¹⁵ Ukupno gledano u zemljama je Europske unije trend opadanja hiv-incidencije počeo 1996. te se kontinuirano nastavio, a za 1998. godinu (uz isključenje Francuske za koju podatci nisu bili dostupni u vrijeme izrade izvještaja) zabilježeno je smanjenje od 22%. Jedina zemlja članica EU u kojoj nije zabilježen pad incidencije jest Portugal koji je, u 1998., zajedno sa Španjolskom po broju novozaraženih/oboljelih na nezavidnom vodećem mjestu: gotovo 90 slučajeva na milijun stanovnika. Na suprotnom se kraju kontinuuma nalazi Finska sa 3.1 slučajeva na milijun stanovnika u 1998. godini. (<http://www.ceses.org/Aidssurv/aidsreporting.html>)

¹⁶ U centralnom i južnom dijelu WHO europske regije (25 država), između 1997. i 1998. godine zabilježen je porast aids incidencije od 18% (od 1161 do 1372 slučaja). Pri tom je, pojedinačno gledano, u Češkoj Republici, Mađarskoj i Poljskoj trend stabilan ili opadajući, dok je najviša incidencija aids-a u 1998. godini zabilježena u Rumunjskoj (29.4 na milijun stanovnika), Jugoslaviji (9.2), Sloveniji (6.7) i Ukrajini (5.8). Rječit je podatak da je u Ukrajini u prvoj polovici 1999. dijagnosticirano više slučajeva negoli u cijeloj 1998. Slična se situacija može očekivati i u brojnim drugim državama koje ili uopće nemaju ili nemaju dobro i...

učinka visoke mobilnosti virusa i društveno-političke ignorancije.¹⁷ Znanstvenici su već početkom devedesetih izražavali rastuću zabrinutost zbog pretpostavke da će aids sve više postajati bolest onih koji su socijalno i ekonomski u nepovoljnom položaju (Mays & Jackson, 1991; Ford & Norris, 1991; Crofts, 1992 - prema Terry i sur., ur., 1993:31). Smatralo se kako bi razlog tome mogla biti veća rasprostranjenost seksualno prenosivih bolesti i intravenskog konzumiranja droge unutar takvih grupa (Crofts, 1992), te nedostatak intervencija primjerenih specifičnom kulturnom kontekstu (Ford & Norris, 1991). Nažalost, statistička izvješća iz godine u godinu potvrđuju opravdanost ove zabrinutosti.

III. ULOGA DRUŠTVENIH ZNANOSTI

3.1 Fenomenologija

Snažna povezanost izloženosti riziku od hiv/aids-a sa stilom življenja i obrascima seksualnog ponašanja¹⁸ zahtijevala je orijentaciju ka znanstvenim istraživanjima koja će opisati manifestno ponašanje i pokušati otkriti latentne dimenzije koje ga određuju. Dakle, aktivnosti vezane uz suzbijanje širenja virusa morale su obuhvatiti osjetljivo i relativno nedostupno područje seksualnog ponašanja i intravenskog konzumiranja droga. Valjalo je zahvatiti u intimne i privatnošću zaogrnutu socijalne interakcije i nastojati otkriti obrasce hiv/aids-rizičnih ponašanja. Ovo se opsežno problemsko područje postavilo kao veliki izazov društvenim znanostima, osobito psihologiji, sociologiji i socijalnoj psihologiji.

S obzirom na specifičnu prirodu ponašanja¹⁹ koja se smatraju najviše rizičnima te na relativno mali broj ključnih ponašanja iz te kategorije,²⁰ moglo bi se pomisliti kako je uspješna prevencija hiv/aids-a prilično izgledna. Međutim, pokazalo se kako je za modifikaciju ponašanja i promjenu navika potrebno puno više od pukog informiranja o rizičnosti određenih ponašanja ili poželjnosti i nužnosti promjene (Lewis & Kashima, 1993:32). U svijetu je dosad u sklopu hiv/aids prevencije korištena široka paleta aktivnosti - od disperzije informacija i preventivskih poruka putem medija masovne komunikacije do ciljanih edukacijskih i praktičnih programa koji ohrabruju zdravstveno poželjno ponašanje. Međutim, pristupi i intenzitet tretiranja problematike jako variraju ovisno o moralnom i društveno-političkom kontekstu određene

---

...sustavno organizirano praćenje hiv/aids problematike što rezultira izostankom potrebnih društvenih, zdravstvenih i preventivskih reakcija/intervencija (primjerice, u Kyrgistanu i Tadžikistanu nikad nije prijavljen niti jedan slučaj hiv/aids-a) (<http://www.ceses.org/Aidssurv/aidsreporting.html>).

¹⁷ U Sovjetskom Savezu je, primjerice, do kraja 1988. godine prijavljeno samo 7 slučajeva manifestnog aids-a. Prema riječima prof. dr. Grmeka "...teško je vjerovati da to odgovara stvarnoj epidemiološkoj situaciji" (Grmek; 1996:206). Iste je godine u Hrvatskoj registrirano 9 slučajeva novooboljelih, a ukupan broj oboljelih od aids-a, prema službenom izvješću Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (Registar za AIDS - Služba za epidemiologiju) iz 1997., iznosio je 19 osoba.

¹⁸ Premda se smatra kako se virus hiv ne prenosi tako lako kao, primjerice, virus gripe ili prehlade (Lewis & Kashima, 1993:30), opće je prihvaćeno da se svaki spolni odnos izvan uzajamno vjerne veze dvoje nezaraženih partnera može kategorizirati kao *hiv-rizično* ponašanje. *Visoko hiv-rizičnim* smatra se svako ponašanje pri kojemu virus iz krvi, sjemene tekućine ili drugih tjelesnih tekućina zaražene osobe može doprijeti u krvotok partnera/partnerice (Ajduković, Ajduković i Prišlin; 1991).

¹⁹ Hiv-visoko-rizična ponašanja pripadaju kategoriji ponašanja koja najvećim dijelom ovisе o htjenju i volji osobe, a ne o čimbenicima koji su izvan voljne kontrole individue (Fishbein, *Introduction*, u Terry i sur., ur. 1993).

²⁰ Uglavnom je riječ o penetrativnom seksualnom odnosu bez uporabe prezervativa te o korištenju ne steriliziranog pribora za intravenski unos droge.

zemlje.²¹ Razvijanje konkretnih strategija hiv-prevencije i prosudba njihove primjerenosti nerijetko se odvijaju mimo spoznaja i preporuka znanosti. Prevencijske aktivnosti koje se ne temelje na znanstvenom istraživanju često promašuju svrhu²² i time stvaraju ozračje nepovjerenja u državne i javne organizacije. Za složene probleme, osobito one čije rješavanje podrazumijeva usvajanje novih uvjerenja i stavova te modifikaciju ponašanja ili promjenu navika, nema jednostavnih i brzih rješenja. No, usprkos tome promašene se prevencijske aktivnosti nerijetko opravdavaju upravo hitnošću sanacije problema.²³ Osim navedenih, uzrok slabe učinkovitosti društvenih intervencija vjerojatno valja tražiti u stručnosti i

²¹ Kao osobito pozitivan primjer može se istaknuti Australija: prvi je slučaj aids-a zabilježen krajem 1982., a društvena je reakcija uslijedila gotovo trenutno. Prva se aktivirala zajednica homoseksualnih osoba. Zatim su u svim velikim gradovima osnovane komisije za aids koje su se bavile edukacijom, prevencijom i pružanjem potpore oboljelim osobama. Prvi slučaj smrti uzrokovane tom bolešću zabilježen je 1983. godine, a već krajem 1985. australska je vlada utvrdila prioritete djelovanja. Razvijale su se strategije za suzbijanje širenja hiv/aidsa, a neki su se programi već i provodili. Primjerice, provodili su se *outreach* programi za intravenske ovisnike koji su uključivali zamjenu igala, a bili su popraćeni i poduprti promjenom legislative (prohibirano je posjedovanje rabljenog pribora). Time je zaraza hiv-om među populacijom intravenskih ovisnika svedena na 8%. Australija je, također, bila prva zemlja u svijetu koja je provela univerzalno testiranje nacionalnih zaliha krvi i krvnih derivata. Dobar dio uspješnosti svih provedenih intervencija vjerojatno proizlazi iz činjenice da se socijalnim i psihološkim varijablama od samog početka pridavala velika pozornost. Platformu programa prevencije hiv/aidsa činila je vrlo intenzivna aktivnost društvenih znanstvenika. Provedena su brojna sociopsihološka istraživanja, a velik ih je dio bio teorijski utemeljen. *Teorija razložne akcije* i njezina ekstenzija *Teorija planiranog ponašanja* pokazale su se pritom osobito korisnima. Mnogobrojne su ciljane aktivnosti, u, očigledno, povoljnom društveno-političkom okruženju doprinijele da Australija stopu incidencije hiv/aids-a zaustavi i zadrži ispod razine procjena (Terry i sur., ur.; 1993).

²² *Ekskurs*: Dobar su primjer TV-spotovi namijenjeni prevenciji ovisnosti o drogama, koje smo tijekom druge polovice 2001. mogli gledati na državnoj televiziji. Zanimarivi u potpunosti dosadašnje spoznaje o sociopsihološkom kontekstu ovisnosti, kao i teoriju komunikacije (s osobitim naglaskom na Allportovu *hipotezu kontakta* (1954)) u sklopu akcije "Svi za protiv" Gradskog ureda za zdravstvo, rad i socijalnu skrb, vidjeli smo gradonačelnika, pjevačicu zabavne muzike i slične "uzore" mladih kako izjavljuju: "I ja sam protiv!" Čak ako se i ne upuštamo u procjenu primjerenosti i kredibiliteta komunikatora, ostaje nejasno što je sadržaj ove poruke i koji joj je cilj (usp. Herek, Gregory & Capitano, 1997.).

Drugi TV-spot počinje snimkom djevojke i mladića koji u luksuzno opremljenom stanu sviraju klavir i violinu; slijedi scena gdje dvije osobe u nekoj prljavoj prostoriji sjede na podu i nešto intravenski unose u organizam; u trećoj (finalnoj) sceni vidimo mrtvačnicu i dva pokrivena tijela kojima s nožnog palca visi identifikacijski karton. Možda anegdota koju je ispričala psihijatrica zaposlena na Odjelu za liječenje ovisnosti pri KBC-u *Sestre Milosrdnice* (na tribini Radija 101 *Otvori oči i slušaj* održanoj krajem 2001. u zagrebačkom SKUC-u) najbolje ilustrira promašenost ovog spota: Kad je upitala svoju osmogodišnju djevojčicu da prokomentira spot dijete je odgovorilo: "Ako me budeš tjerala da sviram violinu počet ću se drogirati, a onda ću umrijeti!" Čak ako i zanemarimo najvažniji aspekt, tj. sadržaj i jasnoću same poruke te sagledamo komunikacijski kontekst, teško je ne pomisliti kako u pripremi ove "prevencijske akcije" nisu sudjelovali primjereno educirani eksperti. Uzmemo li u obzir dosadašnje spoznaje o socioekonomskim karakteristikama najvećeg dijela osoba s problemom ovisnosti, zatim činjenicu da većina stanovništva Hrvatske ima zabrinjavajuće nizak životni standard te da je ogroman udio radno sposobne populacije nezaposlenošću lišen kako materijalnog izvora egzistencije tako i dostojanstva, onda ovako dizajniran spot nije samo neprimjeren svrsi već i krajnje neukusan. Prikazani društveni status i materijalno izobilje prije bi mogli simbolizirati nedostižan cilj negoli vrijednost koja će biti izgubljena ukoliko osoba postane ovisnik. Premda su obadva TV-spota izdašno tlo za (negativnu) kritiku i postavljanje pitanja odgovornosti to nas samo po sebi neće unaprijediti. Iz ovih promašenih intervencija valja izvući pouku za daljnje djelovanje. Uvjereni sam kako je poštovanje principa transparentnosti prvi korak ka učinkovitim prevencijskim programima.

²³ Norveška sociologinja Bergljot Baklien provela je evaluacijsko istraživanje prevencijskih programa namijenjenih suzbijanju zlorabe droga i alkohola. Nalazi upućuju na tri mita koji utječu na odnos prema prevenciji: "(1) Prijetnja je toliko ozbiljna da ne smijemo gubiti vrijeme na prikupljanje kvalitetnijih i...

dobronamjernosti osoba unutar mjerodavnih institucija²⁴ te u karakteristikama procesa donošenja odluka.

3.2 Literatura o hiv/aids prevenciji

Otkrivanje i razumijevanje determinanti specifičnog rizičnog ponašanja te, u konačnici, razvijanje fokusiranih i učinkovitih mehanizama poticanja sigurnog/sigurnijeg ponašanja cilj je kojemu se bez spoja teorijskih spoznaja i empirijskih istraživanja nije moguće približiti. No kako to izgleda u stvarnosti? Odgovor pružaju rezultati metaanalize koju su proveli socijalni psiholozi Fisher & Fisher²⁵ na literaturi o redukciji aids-rizičnog ponašanja objavljenoj tijekom desetogodišnjeg perioda - od 1980. do 1990. godine. Prema sistematizaciji autora publicirani se radovi mogu razvrstati u tri temeljne kategorije: (1) intervencije, (2) deskriptivna istraživanja, i (3) teorijski utemeljene studije.²⁶

LITERATURA O INTERVENCIJAMA

U ovoj se kategoriji nalaze opisi hiv-prevencijskih programa ili kampanja namijenjenih različitim društvenim grupama: homoseksualnim i biseksualnim muškarcima, intravenskim konzumentima droga, ženama koje se bave prostitucijom, pacijentima liječenim od spolno prenosivih bolesti, adolescentima, studentima itd. Same intervencijske aktivnosti kreću se od organizacije diskusijskih grupa i tematskih radionica koje bi trebale doprinijeti boljoj informiranosti, preko disperzije informacija pomoću tzv. *key opinion leaders*, te bihevioralnih treninga kojima je cilj usvajanje vještina i strategija hiv-ne-rizičnih ponašanja. U istu kategoriju pripadaju i aktivnosti koje nastoje osloviti cjelokupnu populaciju i koje putem medija masovne komunikacije prenose temeljne informacije i prevencijske poruke. Autorski par Fisher i Fisher zaključili su kako je većina intervencija (a) utemeljena na neformalnoj konceptualizaciji koja u podlozi ima malo ili, češće, uopće nema formalnih elicitacijskih istraživanja; (b) u većini se radova spominje kako je poželjan širok fokus i istovremeno obuhvaćanje raznih aspekta (informiranje, motivacija, stjecanje bihevioralnih vještina), ali te izjave nisu popraćene pripadajućim aktivnostima; (c) sadrže izrazito malo, a u najvećem broju slučajeva ne sadrže uopće evaluaciju ishoda provedene intervencije. Lewis i Kashima, autori koji su nastavili s revizijom literature tamo gdje su Fisher i Fisher stali komentiraju kako se ovi zaključci, nažalost,

---

...brojnijih spoznaja o problemu.; (2) Prijetnja je toliko ozbiljna da ne smijemo gubiti vrijeme na razmišljanje o učincima naših aktivnosti. Ciljevi su nepotrebni.; i, (3) Više informacija, i bolje informacije uvijek će rezultirati smanjenjem rizičnog ponašanja ciljane grupe.” (Baklien; 1990:1). Autorica smatra kako bi rezultati ovog istraživanja mogli biti relevantni i za prevenciju hiv/aids-a.

²³ Norveška sociologinja Bergljot Baklien provela je evaluacijsko istraživanje prevencijskih programa namijenjenih suzbijanju zlorabe droga i alkohola. Nalazi upućuju na tri mita koji utječu na odnos prema prevenciji: “(1) Prijetnja je toliko ozbiljna da ne smijemo gubiti vrijeme na prikupljanje kvalitetnijih i brojnijih spoznaja o problemu.; (2) Prijetnja je toliko ozbiljna da ne smijemo gubiti vrijeme na razmišljanje o učincima naših aktivnosti. Ciljevi su nepotrebni.; i, (3) Više informacija, i bolje informacije uvijek će rezultirati smanjenjem rizičnog ponašanja ciljane grupe.” (Baklien; 1990:1). Autorica smatra kako bi rezultati ovog istraživanja mogli biti relevantni i za prevenciju hiv/aids-a.

²⁴ Primjerice, zakonska obveza javnog objavljivanja natječaja za prijam projektnih prijedloga može se ispuniti i tako da ga se objavi u dnevnom listu najmanje naklade. Takvim i sličnim “strategijama” unaprijed se selektira predlagatelj programa, jer je razumna pretpostavka da nitko svakodnevno ne pretražujete sve dnevne listove (osobito ne one niske naklade). Proizlazi da su za sudjelovanje u natječaju otvorene dvije mogućnosti: ili slučajnost ili blizak kontakt sa ‘autoritetima’.

²⁵ Fisher, J. D.; & Fisher, W. A. (1992). Changing AIDS-risk behavior. *Psychological Bulletin*, 111, 455-474 - prema Terry i sur., ur. 1993:34-37.

²⁶ Evaluacijska istraživanja, tj. istraživanja koja slijede provedbu određenih intervencija te nastoje testirati količinu, intenzitet i trajnost efekata intervencije općenito su rijetka (Lewis & Kashima - prema Terry i sur., ur.; 1993:34), a prema podacima kojima raspolazem, u Hrvatskoj nije provedeno niti jedno.

moгу primijeniti i na radove nastale nakon 1990. (Terry i sur, 1993:36).²⁷

Ukratko: i Fisher & Fisher i Lewis & Kashima zaključuju kako je ključan problem dizajniranja i implementacije preventivskih programa njihova neformalna "konceptualizacija", nedostatak empirijske podloge, te izostanak evaluacije učinaka što njihovu svrsishodnost čini upitnom. Isto tako njihova je korisnost za planiranje budućih preventivskih strategija ozbiljno oslabljena jer su publicirani radovi o intervencijama ateoretični i nekumulativni.

DESKRIPCIIJSKA ISTRAŽIVANJA

Zbog prirode primarnih modusa transmisije virusa hiv (seksualno ponašanje, intravensko konzumiranje droge) deskriptivska se istraživanja, umjesto na reprezentativnim uzorcima populacije, najčešće provode na selektiranim ili samo-selektiranim uzorcima (Lewis & Kashima, 1993:36). Ona donose informacije o varijablama kao što su stavovi, preferencije, znanje o predmetu istraživanja, psiho-socijalne karakteristike ispitanika, iskaze o ponašanju u prošlosti i sl. Rezultati većine takvih istraživanja najčešće ostaju na razini jednostavnih statističkih pokazatelja (frekvencije izražene u postotcima ili proporcijama), dok je testiranje povezanosti među varijablama sporadično i limitirano. Ovakav metodološki pristup može biti dostatan za ostvarenje pojedinih ciljeva, no nesporno je da su deskriptivska istraživanja najniža razina pristupa predmetu istraživanja.

Ukratko: uzorkovanje, metodološka inkonzistencija pri operacionalizaciji varijabli te limitirana uporaba statističkih procedura za obradu podataka ne dopuštaju da se tako dobiveni rezultati tretiraju kao pouzdani indikatori. Premda u svim publikacijama o deskriptivskim istraživanjima nailazimo na preporuke za intervencije, opravdano je njihove zaključke i naputke tretirati s oprezom budući da razina statističke analize podataka i nedostatak teorijske osnove ozbiljno slabi vrijednost takvih nalaza. Bez konceptualizacije koja slijedi smjernice nekog od razrađenih teorijskih modela procesa promjene deskriptivska su istraživanja korisna isključivo na razini pružanja preliminarnih informacija.

TEORIJSKI UTEMELJENA ISTRAŽIVANJA

Ovaj tip istraživanja hiv/aids problematike nastoje otkriti i opisati čimbenike koji stoje u pozadini rizičnih ponašanja te time omogućiti uvid u elemente na koje bi preventivske intervencije mogle i trebale djelovati. Teorije ponašanja i teorijski modeli na kojima se ova istraživanja temelje brojne i raznolike, dok se empirijski pristupi mogu podijeliti u dvije skupine: (a) istraživanja koja se usredotočuju na učinke manjeg broja teorijski relevantnih varijabli, i (b) istraživanja koja slijede cjelokupan model neke od integriranih teorija ponašanja. Cilj im je isti: ocrtati smjernice za ohrabrivanje ponašanja koja smanjuju vjerojatnost inficiranja hiv-om, i obeshrabrivanje ponašanja koja s velikom vjerojatnošću pogoduju transmisiji virusa.

Premda istraživanja koja se usredotočuju na učinke manjeg broja relevantnih varijabli (ili se oslanjaju na multivarijatne predikcije ključne bihevioralne varijable) nisu bez određene vrijednosti, Fisher & Fisher smatraju kako su slabe strane ovog pristupa slične kritici izrečenoj o literaturi koja opisuje intervencije. "Problemi slabe konceptualizacije, neprimjerena priprema (elicitacijska) istraživanja i preskučen fokus svojstveni su takvim istraživanjima" (Lewis & Kashima, 1993:37). Njihova je korisnost dodatno oslabljena razlikama u operacionalizaciji ključnih varijabli i proizlazećom nekumulativnom prirodom rezultata.

Druga skupina teorijski utemeljenih istraživanja - istraživanja koja se temelje na integriranim generalnim teorijama ponašanja kao što su, primjerice, *model zdravstvenih uvjerenja, teorija*

²⁷ Isti se zaključci mogu primijeniti i na dosadašnje medijske kampanje Ministarstva zdravstva RH i drugih institucija koje u Hrvatskoj nose odgovornost za programe prevencije (i raspoložu resursima). Usp. Stulhofer (1999). Zbog izostanka evaluacije provedene je aktivnosti moguće nekritički tretirati kao primjerene i dostatne.

razložne akcije i teorija samo-efikasnosti - nastoji u potpunosti slijediti teorijski predložak i operacionalizirati sve komponente teorijskog modela.²⁸ Na taj je način omogućena komparacija rezultata, kumuliranje spoznaja i izgradnja dobre platforme za razvijanje fokusiranih bihevioralnih intervencija. Većina teorija kojima se ovakva istraživanja rukovode polazi od premise da se ljudi ponašaju onako kako smatraju da je za njih najbolje. Procjena se 'najboljeg ponašanja', pak, prema teorijama odlučivanja, oslanja na dvije glavne klase varijabli: (a) procjene relativne privlačnosti i (b) procjene vjerojatnosti ostvarenja ili lakoće postizanja različitih mogućnosti (subjektivna vjerojatnost). Time su otvorena ključna pitanja svih teorija odlučivanja: kako ljudi formiraju svoje procjene korisnosti i vjerojatnosti ostvarenja; te kako ove varijable utječu na konačno odlučivanje (Petz, 1992:451). Razlike među brojnim teorijama objašnjavanja i predviđanja ljudskog ponašanja proizlaze iz autorova/autoričina pristupa tim pitanjima i specifičnih odgovora na njih.

Brojni radovi objavljeni u stručnim časopisima,²⁹ ili kao samostalne publikacije,³⁰ potvrđuju kako je korpus teorijski utemeljenih istraživanja vezanih uz hiv/aids problematiku u stalnom porastu. U Hrvatskoj, međutim, koliko mi je poznato, nije provedeno niti jedno takvo istraživanje. Osim ovog studentskog rada.³¹ *Prevenција hiv/aids-a: Testiranje teorije razložne akcije* je diplomski rad, a njegov je empirijski dio koncipiran kao kombinacija deskriptivnog i teorijski utemeljenog istraživanja što omogućava sučeljavanje dometa i procjenu korisnosti ovih metodoloških pristupa. Zbog uvjerenja kako promoviranje seksualne apstinencije i/ili dosljedne monogamije nisu realne opcije učinkovite prevencije hiv/aids-a i drugih spolno prenosivih bolesti, ovaj je rad fokusiran na specifičnu strategiju ne-rizičnog seksualnog ponašanja: korištenje prezervativa. Cilj je empirijskog dijela opisivanje obrazaca seksualnog ponašanja i identifikacija čimbenika koji će doprinijeti otkrivanju i razumijevanju psihosocijalnih pospješivača i inhibitora uporabe kondoma. Istraživanje je provedeno 1998. na uzorku od 239 studenata/studentica s četiri fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Prikaz teorije razložne akcije te rezultate i raspravu empirijskog dijela rada moći ćete pročitati u narednim brojevima *Diskrepancija*.

---

²⁹ Primjerice, *Journal of Applied Social Psychology*.

³⁰ Jedna je od takvih publikacija i *The Theory of Reasoned Action: Its Application To Aids -Preventive Behaviour* koju su uredili Deborah J. Terry, Cynthia Gallois i Malcolm McCamish, a objavljena je 1993. u sklopu edicije *International Series in Experimental Social Psychology*.

³¹ Ideja je nastala u okviru izbornog kolegija Sociologija rizika. Zahvaljujući poticajnoj koncepciji kolegija i svekolikoj potpori i (ne-maloj) strpljivosti profesora - voditelja kolegija dr. Ognjena Čaldarovića, mr. Krešimira Kufrina i dr. Aleksandra Štulhofera - bilo je moguće realizirati ovo istraživanje. Upućujem im veliko hvala!

Literatura:

- Ajduković Dean, Ajduković Marina i Prišlin Radmila (1991) *AIDS i Mladi - psihosocijalne dimenzije*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Arendt, Hannah (1991) *Vita Activa*. Zagreb: August Cesarec.
- Baklien, Bergljot (1990) *Myths and Pitfalls in Preventional Work*. U: *Behavioural Research and the Prevention of HIV/AIDS*. NORAS - Konferanserapporter 1991.
- Giddens, Anthony i Pierson, Christopher (1998) *Conversations with Anthony Giddens - Making Sense of Modernity*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Grmek M. Dražen. (1996) *Povijest side*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Herek, Gregory M. i Capitano, John P. (1997) "AIDS Stigma and Contact With Persons With AIDS: Effects of Direct and Vicarious Contact" *Journal of Applied Social Psychology*, Vol. 27, Num. 1.
- Kashima, Yoshihisa i Gallois, Cynthia (1993) "The theory of Reasoned Action and Problem-Focused Research". U: Terry i sur. (ur.) *The Theory of Reasoned Action: Its Application To Aids-Preventive Behaviour*. Oxford: Pergamon Press.
- Kasprzyk Danuta, Montano E. Daniel i Fishbein Martin (1998) "Application of an Integrated Behavioral Model to Predict Condom Use: A Prospective Study Among High HIV Risk Groups" *Journal of Applied Social Psychology* 28, 17. pp- 1557-1583.
- Lewis, Virginia J. i Kashima, Yoshihisa (1993) "Applying the Theory of Reasoned Action to the Prediction of AIDS-Preventive Behaviour". U: Terry i sur. (ur.) *The Theory of Reasoned Action: Its Application To Aids-Preventive Behaviour*. Oxford: Pergamon Press.
- Michels, Robert (1990) *Sociologija partija u suvremenoj demokraciji: istraživanja o oligarhijskim tendencijama u životu skupina*. Zagreb: Informator.
- Petz, Boris (ur.) (1992) *Psihologijski rječnik*. Zagreb: Prosvjeta.
- Štulhofer; Aleksandar (1999) "Terra incognita? Adolescentska spolnost i rizično ponašanje" *Društvena istraživanja* Br.2-3 (40-41), str. 267-285.
- Weber, Max (1998) *The Protestant Ethic and The Spirit of Capitalism*. Los Angeles, California: Roxbury Publishing Company.
- Registar za AIDS - Služba za epidemiologiju, Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
- ** www.huhiv.hr (veljača, 2002).
- ** www.thebody.com/un aids/update/cope.html#education (prosinac, 2001).
- ** www.thebody.com/un aids/update/summary.html (veljača, 2002).
- ** www.thebody.com/un aids/update/overview.html (prosinac, 2001).

RISK-PREVENTION IN THE CONTEXT OF "THE NEW MORAL CLIMATE OF POLITICS"

Diana Otročak

Summary

In the framework of Anthony Giddens' "reflexive modernisation" concept, the paper discusses the impact of scientific insights and socio-political context on designing and implementing the risk-prevention programmes. By identifying the weak points of prevention activities, the paper argues that the usage of psychological and sociological researches in Croatia is insufficient. As this work focuses on hiv/aids prevention, it reviews the conclusions of meta-analysis of hiv-reduction publications, written by social psychologists Fisher and Fisher. Adopting their conclusions the author maintains that theory-based research is a necessary basis and the best guideline for effective hiv/aids prevention.

Key words: *aids, "the risk society", empiric research, hiv/aids risk behaviour, "the new moral climate of politics", the prevention of hiv/aids, prevention programmes, theory-based research.*